

УДК 341.645(093)

Тихомирова Г.Є.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогоднішній день не викликає сумнівів той факт, що ефективне функціонування судової системи є правовим фундаментом будь-якого демократичного утворення. Не важливо, чи йде мова про окремі держави, що претендують на звання демократичних, чи маються на увазі інтеграційні системи, об'єднання держав. Нині, цілком справедливо вважається, що авторитетним прикладом демократичної інтеграційної системи виступає Європейський Союз. Останній, у свою чергу позиціонується як такий, що покликаний опікуватись першочергово не інтересами урядів, а інтересами держав Європи, що значною мірою забезпечується унікальною, наднаціональною природою Європейського Союзу як інтеграційного об'єднання. Так, однією з підвалин функціонування Європейського Союзу є його судова система. Саме дослідження історії становлення та особливостей судової системи Європейського Союзу нададуть змогу наблизитись до розуміння такої моделі устрою, за якої на перший план виходить людина та захист її фундаментальних прав.

Дуже часто науковці розглядають поняття «судова система» в контексті співвідношення із поняттям «судова влада». При цьому, виокремлюють три підходи до трактування «судової влади»: функціональний, інституційний та формальний. Згідно із функціональним підходом, судова влада є функцією державної влади, або функцією державного органу –суду [1, с. 175]. Інституційний підхід, який ще можна назвати системним, передбачає, що судова влада реалізується через її носія, а саме систему судових органів [1, с. 178]. Формальний підхід визначає судову владу як особливу форму діяльності держави, що знаходить своє втілення у відповідній процесуальній формі [2, с. 8]. Отже, так чи інакше усі три підходи допускають обов'язкову наявність відповідних органів, на які покладено обов'язок здійснювати судову владу, і лише інституційний підхід акцентує увагу на певній системі таких органів –системі судових органів.

Слід зазначити, що цікавим з огляду на інтегративну природу Європейського Союзу є співвідношення понять «судова влада» та «судова система», адже ЄС не має традиційного поділу на законодавчу, виконавчу та судову владу. І з цього приводу слід звернутись до доктринальних концепцій у праві Європейського Союзу стосовно природи останнього, а саме: міжнародної, федеративної та змішаної (інтеграційної). Так, науковцями зроблено висновки про меншу спроможність перших двох концепцій, з огляду на те, що ЄС не можна віднести ні до міжурядових організацій, ні до федеративної держави у її класичному розумінні, хоча їх певні ознаки та властивості притаманні ЄС. Найбільш логічною і послідовною дослідники називають змішану концепцію, оскільки Європейський Союз виступає наднаціональним інтеграційним утворенням, маючи при цьому власну правову систему «*suigeneris*». На фоні цього з'явився новий термін «наднаціональний федералізм», що означає поєднання співіснуючих самостійних держав, котрі є членами Союзу та наявність наднаціональної влади лише у тих сферах, які ними було делеговано ЄС [3, с. 81]. Таким чином, поняття «судова система» в контексті

права ЄС не має традиційного визначення, адже набуває наднаціонального характеру.

Примітно, що коли мова йде про судову систему Європейського Союзу, виникають певні термінологічні розбіжності. Так, виокремлюють поняття «Суд Європейського Союзу», «Суд Справедливості Європейського Союзу», «Суд Справедливості». Вказане розмаїття визначень пояснюється відповідними редакціями установчих угод процесу Європейської інтеграції. А саме, поняття «Суд Справедливості Європейського Союзу» є комплексним та використовується на позначення судової системи Європейського Союзу у цілому. Безпосередньо Суд Справедливості Європейського Союзу складається із Суду справедливості, Загального Суду та спеціалізованих судових палат. Суд Справедливості Європейського Союзу часто називають також Судом ЄС. Деякі науковці вважають, що на позначення усієї судової системи ЄС логічніше використовувати назву «Суд ЄС», оскільки, по-перше, формально відсутня ієрархія між судовими ланками (наприклад, Суд Справедливості не є вищою судовою інстанцією відносно Загального Суду), по-друге, кожна із судових ланок робить свій внесок у розвиток правової системи Союзу [3, с. 82].

Таким чином, погоджуючись із вищевикладеною позицією науковців, слід визначити Суд Європейського Союзу як комплексне поняття, що уособлює єдину систему рівних судових органів ЄС, що має фундаментальне значення для утворення і функціонування Європейського Союзу та значний вплив на розвиток усієї правової системи.

Необхідно зазначити, що історія Суду ЄС довготривала і бере свій початок задовго до утворення Європейського Союзу у його сьогоденному вигляді. Дату утворення Суду Європейського Союзу історично пов'язують із датою створення Суду Європейського об'єднання вугілля і сталі у 1952 році, на підставі підписаного Паризького Договору (1951 р.) Тобто, створення Суду ЄС дослідники пов'язують із євроінтеграційними процесами, із утворенням Європейських Співтовариств.

Потрібно акцентувати увагу на тому, що сама природа Суду Європейського об'єднання вугілля і сталі була тісно пов'язана із запропонованими моделями Європейського співтовариства з вугілля та сталі. Перша модель – французька, яка передбачала окрім заснування Високого керівного органу, можливість вжиття відповідних засобів для оскарження його рішень. Саме відповідне положення і мало бути основою для створення Суду Справедливості. Тобто, Суду відводилась лише невелика роль у механізмі стримування Керівного Органу. Так, широкі повноваження Високого керівного органу щодо впливу на економіки держав-учасниць, слабкий механізм його стримування були підставою для занепокоєння більшості держав – учасниць Європейського співтовариства. Останні вимагали, зокрема, серйозних судових гарантій. На фоні цього було запропоновано іншу, так звану німецьку модель Співтовариства, котра передбачала, що виключні повноваження із тлумачення установчого Договору та питань його застосування мають належати Суду. Зазначена модель на той час мала революційних характер, адже передбачалось створення постійно діючого Суду, наділеного широкими повноваженнями та покликаного стримувати і збалансовувати діяльність Керівного Органу [4, с. 147].

Особлива природа створеного Суду полягала у тому, що він не був схожим на жоден існуючий міжнародний чи внутрішньонаціональний судовий інститут. Окрім того, його юрисдикція чи не вперше виходила за межі суто міжнародних спорів,

оскільки передбачався захист не тільки держав – учасниць Співтовариства, але й захист прав приватної особи від порушень з боку Керівного Органу.

Науковці вважають, що модель Суду було запозичено не стільки з міжнародної практики, скільки з внутрішньодержавної, а також за своїм характером Суд володів не стільки конституційною функцією, скільки адміністративною [5, с. 346].

За основу Європейського Суду вугілля та сталі було взято усе ж таки французьку модель, тому до проекту договору було включено значний перелік судових процедур з французьких адміністративних судів, що у подальшому наклало свій відбиток на судову систему ЄС.

Коли у 1958 році набрали сили Римські договори, Суд Європейського об'єднання вугілля і сталі отримав іншу назву – Суд Європейських співтовариств. Зазначена назва була обумовлена тим, що вказаний суд був спільним судовим інститутом для таких Європейських Співтовариств як Європейське Співтовариство вугілля і сталі, Європейське співтовариство з атомної енергії та Європейське економічне співтовариство [6, с. 47].

Таким чином, вже тоді у другій половині ХХ століття, Суд ЄС мав інтегративну, системоутворюючу властивість, адже виступав у ролі спільного судового інституту в межах різних за своєю метою співтовариств.

Важливою історичною подією стало підписання Маастрихтського договору про утворення Європейського Союзу від 07 лютого 1992 року. Саме з цієї дати Суд іменований Судом Європейських Співтовариств продовжив функціонувати вже із новою назвою – Суд Європейського Союзу. Останній, згідно із положеннями вищевказаного договору структурно складався із Суду, Трибуналу та спеціалізованих трибуналів. У свою чергу спеціалізовані трибунали у Маастрихтському договорі визначались як судові органи із специфічною юрисдикцією, утворення яких не було імперативним, але було можливим на підставі подальших рішень [7].

Подальші зміни у структурі Суду Європейського Союзу пов'язані із підписанням Ніццького договору у 2001 році та Лісабонської угоди у 2007 році. Так, у 2004 році відповідно до положень Ніццького договору утворився Трибунал у справах публічної служби «The Civil Service Tribunal», до компетенції якого було віднесено вирішення спорів, котрі виникали між Європейським Союзом та його працівниками. У свою чергу, Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз також призвела до структурних змін Суду ЄС. Тепер, до складу Суду ЄС входили певні судові інстанції: як вища інстанція Європейський Суд, як перша інстанція Суд загальної юрисдикції та Трибунал публічної служби. Згодом, у 2016 році Трибунал публічної служби було ліквідовано, а його юрисдикцію передано до Загального суду, кількість суддів у якому попередньо збільшено. Відповідне збільшення кількості суддів у Загальному Суду також напряму було пов'язано із збільшенням судових процесів та необхідністю скоротити їх тривалість [6, с. 48].

В цілому зміни до структури суду ЄС, які було здійснено на підставі Лісабонської угоди, дослідники вважають мінімальними та обмеженими. І пояснюється це, по-перше, консервативним характером самої угоди, по-друге, судова система, що була утворена після Ніццького договору, мала ефективну роботу вже майже пів століття, потенціал та авторитет у суспільстві.

Основними змінами судової системи Європейського Союзу, які було запроваджено Лісабонською угодою можна назвати наступні: поява нового терміну «Суд Європейського Союзу», яке було введено на позначення усієї системи

наднаціональних судових органів ЄС; значне скасування предметних обмежень у юрисдикції Суду та поширення останньої на майже всі сфери компетенції Європейського Союзу [8, с. 137].

Сучасні назва та структура судової системи Європейського Суду з'явилися завдяки підписанню змін до Лісабонського договору. Так, на позначення сьогоденної судової системи ЄС використовується комплексний термін Суд Справедливості Європейського Союзу (офіційна назва The Court of Justice). А вже до його складу входить Європейський Суд Справедливості та Загальний Суд [6, с. 49].

Підсумовуючи, можна виокремити наступну періодизацію історії становлення та функціонування судової системи Європейського Союзу, де перший етап – це етап утворення Європейських Співтовариств, насамперед, найважливішою є поява у 1952 році Суду Європейських Співтовариств, який був спільним судовим інститутом для останніх. Наступний етап слід відраховувати від 1992 року і створення Суду Європейського Союзу, поява таких судових ланок у його структурі як безпосередньо Суд, Трибунал та Трибунал публічної служби – спеціалізований судовий орган із специфічною компетенцією. Третій етап слід відраховувати від 2007 року та підписання Лісабонської угоди і по нинішній час. Останній етап ознаменовано перейменуванням судової системи ЄС у Суд Справедливості Європейського Союзу, структурними змінами у вигляді поділу на Суд Справедливості та Загальний Суд, а також значним розширенням предметної юрисдикції та сферами впливу.

Таким чином, в основі викладеної періодизації, в першу чергу знаходиться така категорія як «ключові міжнародні угоди». Маються на увазі такі угоди, котрі мали фундаментальне значення для євроінтеграційних процесів: Римські договори (1958 р.), Маастрихтський договір (1992 р.), Ніццька угода (2001 р.) та Лісабонський договір (2007 р.).

Отже, судова система Європейського Союзу пройшла унікальний шлях свого становлення від свого прообразу у вигляді Суду справедливості Європейського Співтовариства вугілля та сталі до Суду ЄС у його теперішньому вигляді.

Література:

1. Буклат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 444 с.
2. Нор В. Т. Судова влада в Україні та гарантії її незалежності. Конституційні аспекти судової реформи в Україні : Матеріали науково-практичної конференції. 24–25 березня 2011 р. Львів : ФОРМ Кундельський Г. Л., 2011. С. 8–12.
3. Комарова Т. В. Організація судової системи Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25. № 1. С. 79–96.
4. Комарова Т. В. Суд справедливості Європейського Співтовариства вугілля та сталі як прообраз Суду справедливості ЄС. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 140. С. 144–153.
5. Boerder-De Smedt, A. Negotiating the Foundations of European Law, 1950-57 : The Legal History of the Treaties of Paris and Rome. *Contemporary European History*. Vol. 21, No. 3, p. 339–356.
6. Камінська І. В. Судова система ЄС: гносеологічні засади функціонування та розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 47–53.
7. Договір про Європейський Союз : Договір, міжнародний документ від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення: 20.11.2021).

8. Прокопенко Л. Л., Рудік О. М., Рудік Н. М. Інституційна система ЄС. : навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 220 с.

УДК 342.95

Філіпенко А.С.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права

АДМІНІСТРАТИВНИЙ (ВЛАСНИЙ) РОЗСУД СУБ'ЄКТА ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Наразі простежується тенденція до позитивної характеристики реформ, що здійснює держава. Водночас, як показує практика, це ще далеко не ті результати, які б вивели Україну на передові позиції світової спільноти. Однією із перепон на цьому шляху виступає свавілля органів державної влади та місцевого самоврядування які, прикриваючись власним (адміністративним) розсудом (також — сферою дискреції), що наданий їм відповідно до законодавства, безперешкодно та безкарно реалізують власні інтереси.

Ще однією проблемою, яка безпосередньо впливає із попередньої, є неможливість формування єдиної судової практики у справах, предметом розгляду в яких виступає власний розсуд суб'єктів владних повноважень. Враховуючи законодавчу заборону суду втручатися в дискрецію органів держави та органів місцевого самоврядування та відсутність чітких критеріїв, за якими ті чи інші повноваження можна було б безпомилково віднести до дискреційних, суди позбавляються можливості об'єктивної оцінки спірної ситуації, а отже — можливості винести правосудне рішення.

На рівні Закону не міститься положень, що регулюють відносини між державними органами та органами місцевого самоврядування при здійсненні ними дискреційних повноважень, і цей термін не має визначення у вищезазначених нормативно-правових актах, законах. Не зважаючи на це, терміни «дискреційні повноваження», «адміністративний розсуд» або «власний розсуд» не є дефіцитними у текстах нормативних документів.

До прикладу, чинний Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) в один ряд ставить поняття розсуд особи, розсуд суду та власний розсуд суб'єкта владних повноважень (ч. 3 ст. 9; ч. 1 ст. 214; ч. 4 ст. 245 відповідно) та не дає нормативного визначення жодному із наведених термінів [1].

Водночас, як вбачається із наведених законодавчих положень та загальних принципів адміністративного права і процесу, наведені термінологічні словосполучення мають відмінне змістове навантаження. Отже, традиційно «розсуд» у словниках тлумачиться як рішення чи висновок; діяти на свій (власний, твій і т. ін.) розсуд – згідно з своїм (власний, твій та ін.) розсуд — відповідно до свого (власного, твого та ін.) рішення, розуміння чого-небудь; на розсуд (чий) — згідно з рішенням, позицією, думкою кого-небудь [2, С. 819; 3].

Якщо таке розуміння розсуду допустиме для позначення спектру вибору власної поведінки для приватних суб'єктів, які діють з метою задоволення власного інтересу та несуть індивідуальну відповідальність за вчинені ними дії, то